

СТАРО-ЗАГОРСКА БЛАГОТВОРИТЕЛНА ДРУЖБА
СОФИЯ

ИВАНЪ ГАРВАНОВЪ

СОФИЯ

1 9 4 1

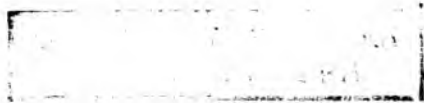

СТАРО-ЗАГОРСКА БЛАГОТВОРИТЕЛНА ДРУЖБА
СОФИЯ

ИВАНЪ ГАРВАНОВЪ

СОФИЯ
1 9 4 1

932658

ИВ. ГАРВАНОВЪ

ВМЪСТО ПРЕДГОВОРЪ

Дѣлото на свободата на Македония е дѣло на цѣлокупния български народъ.

Въ изблика на нашата голѣма днешна радостъ, ние имаме дългътъ да си спомнимъ за онѣзи неизброими ратници отъ всички краища на нашата Родина, които и въ най-тъмната епоха на робството будиха народното съзнание, поддържаха вѣрата въ свѣтлото бждаще, застанаха на чело на освободителната борба и изгорѣха въ нея. Въ числото на тѣзи борци заема едно отъ най-виднитѣ мѣста нашиятъ съгражданинъ Иванъ Гарвановъ.

Ето защо, Ст.-Загорската благотворителна дружба въ Столицата, въ днешнитѣ моменти на всенародна радостъ, реши да спомни за живота и дѣлото на своя голѣмъ съгражданинъ въ память на неговата трагична кончина — 10 декемврий 1907 год.

Завършилъ висшето си образование по математика въ София, той специализира въ Виенз, пише наученъ трудъ и едва 25 годишенъ, се готви за професоръ въ Висшето училище въ София. Но съдбата бѣ отредила друга кариера на този енергиченъ и съ горещо българско сърдце младъ човѣкъ. Уговоренъ отъ свои приятели и отъ Екзархията, той заминава за учителъ въ Солунската гимназия, гдето най-живо се интересува отъ народното дѣло и влиза въ връзка съ свои приятели-учители и революционери — всички готови да служатъ и умратъ за своя народъ. Бавно, обмислено, той се приобщава къмъ освободителното дѣло. Отначало той застава на чело на онази група, която смѣта, че народътъ не е достатъчно подготвенъ за една голѣма революционна акция и затова предпочита по-бавния и предпазливъ методъ на работа. Но постепенно той потъва въ вихъра на своята младостъ и своя буенъ темпераментъ. Отъ привърженикъ на обмисленото постепенно действие, той става пламененъ привърженикъ на революцията, и съ своята дейность я и ускорява.

Въ 1901 год. — 32-годишенъ — той е начело на Вътрешната Македонска организация, а на 2 януарий 1903 год. свиква въ българската гимназия въ Солунъ и председателствува онова историческо събрание на делегати отъ цѣла Македония и Одринско, на което бѣ пред-решено обявяването на Илинденското въстание.

Следъ прочутия солунски атентатъ, Гарвановъ бѣ осъденъ на вѣченъ затворъ и заточение. Но на следната година, той бѣ амнистиранъ и се завърна въ София като гимназиаленъ учителъ. Въ София той продължава да взема активно участие въ Македонското революционно движение, а на 10 декемврий 1907 год. стана жертва на вътрешни организационни борби, заедно съ неговия другаръ Борисъ Сарафовъ.

Тази е кратката биография на този буенъ нашъ съгражданинъ, който даде всичко за свободата на братаробъ. Въ днитѣ на нашата радостъ за постигнатия неговъ и общонароденъ идеалъ, ние се прекланяме предъ свѣтлата му память.

Ст.-Загорска благ. дружба — София

Професоръ Милетичъ

Ив. Гарвановъ, родомъ отъ Ст.-Загора, случайно попада въ македонски срѣди, става учителъ по физика и математика въ солунската българска гимназия, когато тукъ цѣлата българска интелигенция включително и съ по-възрастнитѣ гимназиални ученици вече бѣше страстно увлѣчена отъ идеята за освобождение на Македония, най-силно подхранвана тогава отъ вътрешната революционна организация. Гарвановъ, по природа отзивчивъ и горещъ патриотъ, не можалъ дълго да стои на страна, да не вземе деятелно участие въ народното дѣло. Твърдъ и решителенъ по характеръ, той изведнажъ изцѣло не се подав на революционната пропаганда, а смостоятелно обсъжда рисковетѣ и послѣдствията стъ едно преждременно възстание и намира, че трѣбва да се върви къмъ целта по-бавно, да се подготви почвата преди всичко чрезъ културно-просвѣтителна работа. Затова, въ противовесъ на революционната организация, той съ група съмишленици основава културната организация „Братство“, на която застава на чело. Веднажъ възприелъ да служи на една висша цель, Гарвановъ безъ колебание неустрашимо се хвърля въ борбата, безвъзвратно вече предаденъ на македонското дѣло. Предъ видъ на общия идеалъ, надали самъ Гарвановъ отначало е предвиждалъ, че пѣтищата на „Братството“ и на революционната организация така ще се кръстосатъ, щото неминуемо да изникне между тѣхъ борба не само за първенство но и борба за животъ и смъртъ. Отначало „принципниятъ“ конфликтъ между последователитѣ на дветѣ течения скоро се изостря до безогледна лична вражда, благодарение и на лични амбиции, а не малко и на лични недоразумения, които въ такъвъ случай обикновено се примѣсватъ. Честолюбивиятъ Гарвановъ все повече и повече се увлича въ борбата съ **централиститѣ**, и когато тя **достига почти до умопсмрачение**, той се вразумява и отъ Савель, който бѣ подгонилъ неопититѣ на революционната организа-

ция, той се преобръща въ ревностенъ Павелъ, апостолъ на революционната идея. Стечението на обстоятелствата, а именно арестуването на членоветъ на централния комитетъ въ 1901 год., налага, щото Гарвановъ да застане на чело на оргнизацията и да поеме като председателъ на централния комитетъ ржководна роля. Съ това си качество Гарвановъ ускорява събитията до тамъ, че самъ да настоява да се вземе решение за повдигане народно възстание презъ 1903 година.

Какъ сж се развили събитията въ Македония, въ които е взелъ деятелно участие Ив. Гарвановъ, въ подробности се вижда отъ споменитъ му, които, азъ възползувалъ се отъ кратковременното му пребиваване въ София презъ май 1906 год., можахъ по личното му разказване да запиша. За жалость, Гарвановъ не успѣ да ги изкара до край, защото поради едно известие, което го принуди внезапно да замине, срещитъ ни се прекъснаха. Така остана недоизказана последната, много интересна частъ отъ споменитъ му за събитията, непосредствено преди и презъ времето на тайния „македоно-одрински конгресъ“ на 2-4 януарий 1903 година въ Солунъ, когата бѣ предрешено Илинденското възстание. А тогавашната дейность на Гарванова има сждбоносно значение по въпроса за възстанието. Въ последствие азъ се сдобихъ съ оригиналния протоколъ на това историческо заседание (въ сградата на солунската българска гимназия) на централния комитетъ, съвмѣстно съ делегати отъ Македония и Одринско, та можахъ да го обнародвамъ въ „Вестникъ на вестницитъ“ отъ 2 августъ 1918 год., издаденъ по случай на 15-годишнината отъ Илинденското възстание. Смѣтамъ неизлишно, като важно допълнение къмъ изложенитъ по-долу недовършени спомени на Гарванова, да спомена тукъ цѣлото съдържание на този протоколъ:

„Централниятъ Македоно-Одрински комитетъ, като взе предвидъ особеното пблжение на страната, изключителнитъ условия, въ които се постави Организацията следъ провъзгласяването отъ Върховния македонски комитетъ Джумайско-Петричко възстание, като съобрази, че Организацията грози опасность отъ нови опити за възстание, опустошаване и деморализиране нови рай-

они; като взе предъ видъ изявеното желание отъ нѣколко района за едно общо съвещание, и най-сетне като взе предвидъ и разположението и интересътъ на европейската дипломация къмъ народното ни дѣло, реши да свика конгресъ отъ представителитѣ на окръжнитѣ и по-важнитѣ околийски райони, за обсъждане на всичко това. На конгреса присѣтсвуваха: членоветѣ на Централния комитетъ Иванъ Гарвановъ, Спасъ Мартиновъ и Димитъръ Мирчевъ; двама наскоро освободени и заслужили дейци на народното дѣло — Христо Коцевъ и Тодоръ Лазаровъ, и представители отъ дванайсетъ района: отъ цариградския Никола Петровъ, отъ одринския Велко Друмевъ, отъ сѣрския Лазаръ Димитровъ, отъ кукушкия Влаховъ, отъ солунския Иванъ Сапунаровъ, отъ гевгелийския Хърлевъ, отъ воденския Димитъръ Занешевъ, отъ велешкия Пейковъ, отъ скопския Ганчевъ, отъ струмишкия Ингилизовъ, отъ битолския Лозановъ и отъ радовишкия Георги Варналиевъ. Отсъствуватъ поканенитѣ представители отъ Шипъ и Тиквешъ, първиятъ защото властѣта попрѣчила на иденето, а вториятъ, защото билъ арестуванъ. При всичката голѣма важностъ и значение на конгреса, Централниятъ комитетъ не можа да извика представителитѣ и отъ други райони, поради голѣмата бдителностъ на полицията и възможната опасностъ отъ откриването му.

„Конгресътъ въ горниятъ си съставъ почна заседанията на 2 януарий 1903 год., въ деветъ и половина часа пр. пладне, откритъ отъ господинъ Иванъ Гарвановъ, който се избра за председателъ, а за секретаръ се опредѣли Димитъръ Мирчевъ.

„Поради тѣсната връзка и зависимостъ на всички предстоящи за решаване отъ конгреса въпроси, съ въпроса за едно близко възстание, по общо желание на членоветѣ председателятъ поиска, всѣки представителъ да изложи състоянието на всѣки районъ, отъ гдето да се сѣди по-нататкъ за въпроса на възстанието.

„Следъ това председателятъ постави на разискване въпроса: трѣбва ли да има възстание на пролѣтъ? Сериозни и дълги разисквания се почнаха отъ страна на всички членове, разкриха се и се обсъдиха всички страни на въпроса. Разискванията продължиха и на другия

день, 3 януарий. Следъ като се намѣри въпросътъ напълно изчерпанъ, пристѣпи се най-сетне къмъ гласуване и всички единодушно гласуваха въ положителенъ смисълъ. Това стана на 3 януарий, на единадесетъ часа и двадесетъ минути преди обѣдъ, минута свещена и сѣдбоносна за единъ петвѣковенъ робъ. Дано тя, изхождаща отъ мрачното минало, озари бѣдащето съ щастие на страдалческия народъ! Това бѣ общъ сърдеченъ кликъ на членоветъ, които решаваха сѣдбата на народа. Разискванъ бѣ и въпросътъ, какво трѣбва да бѣде възстанието, частично или повсемѣстно-стратегично, реши се да стане повсемѣстно-стратегично. Направи се още единъ прегледъ на действуващитъ по настоящемъ войводи и колко такива сж още потрѣбни за деня на възстанието, за да вземе актъ отъ това Централния комитетъ за по-нататъшното разпореждане. Постави се на разискване въпросътъ за начина на действуване въ голѣмитъ градове.

„Заседанието продължи до четири и половина часа и продължи на другия день, 4 януарий, отъ четири часа следъ пладне до петъ и половина, когато се призна закрито съ сърдечни благопожелания.

(Подписали): Иванъ Гарвановъ, председателъ на конгреса, Спасъ Мартиновъ и Димитъръ Мирчевъ, членове на Ц. К. и членове представители: Лазаръ Димитровъ, Тодоръ Пейковъ, Иванъ Сапунаровъ, Велко Думевъ, Никола Петровъ, Влаховъ, Д. Занешевъ, Лозанчевъ, Димитъръ Ганчевъ, Иванъ Ингилизовъ, Георги Варналиевъ, Тодоръ Лазаровъ, Христо попъ Коцевъ.

„Солунъ, 4 януарий, 1903 год.“

Нека отбележа, че въ споменитъ на Гарванова има и нѣкои празнини поради това, че той — за да не се губи време — считаше излишно да разправя за събитията въ Македония, за които подробни сведения бѣха обнародвани въ нашия печатъ, главно и по дописки отъ самия него. Така напр., за случката, когато сръбски агенти, подъ покровителството на Пейчиновски, убиха българския учител Ганова, при която Гарвановъ е присѣтствувалъ и самъ е показалъ лична храбростъ, той самъ споменува, че това е описано въ известно печатно издание.

Гарвановъ не можа да дочака Илинденското възстание, защото следъ атентата противъ солунската банка и французкия параходъ „Гвадалквивиръ“ извършенъ отъ една независима вътрешна организация, група македонски младежи-революционери, Гарвановъ биде арестуванъ и осъденъ на заточение. Следъ потушаването на възстанието последва въ 1904 год. обща амнистията и Гарвановъ, освободенъ, се завърна въ България. Въпрѣки преживѣнитѣ несполуки и страдания, Гарвановъ толкова се е чувствувалъ сроденъ съ македонското дѣло, че не е можалъ да се откаже отъ него та продължава да взема живо участие и въ по-нататъшния му развой. И когато бѣше дошелъ въ София, при който случай записахъ споменитѣ му, той водѣше жива кореспонденция съ вътрешността на Македония, отъ гдето мнозина се обръщаха къмъ него за съветъ и съдействие, считайки го все още за ръководна личностъ. И внезапното му заминаване поради което се прекъснаха нашитѣ срещи, бѣше, доколкото помня, пакъ въ свръзка съ новитѣ му грижи по македонския въпросъ. Вътрешнитѣ дейци отъ крилото на Сандански бѣха особено враждебно се настроили тогава противъ Сарафова, а така сѣщо и противъ Гарванова, подозирайки ги въ нови, вредни за македонското дѣло кроежи. Поради това и Гарвановъ заедно съ Сарафовъ стана жертва на двойното убийство на 10 декемврий 1907 год. Презъ туй време, откажъ бѣхъ записалъ споменитѣ му, до ненадейната му смъртъ, повторно не се видѣхме.

А. Тошевъ

Всѣкога, когато мислено се пренасямъ къмъ епичните борби за Македония, въ първитѣ редове на плеадата самоотвержени революционни дейци предъ менъ изпъква и свѣтлятъ образъ на моя незабравимъ съгражданинъ и приятель Иванъ Гарвановъ, който тъй беззаветно и идеално работи години подъ редъ за българското национално дѣло и тъй трагично загина подъ ударитѣ на вѣроломна братска рѣка.

Роденъ въ Ст.-Загора на 23 декемврий 1869 год. отъ заможни родители, Иванъ Гарвановъ расте и крепна въ атмосфера на честенъ трудъ и горещо родолюбие. Още дете, жадно слуша той разказитѣ и пѣснитѣ за турската тирания, за легендарни български юнаци-бунтовници. По време на Срѣдногорското възстание той вижда какъ дома му въ посрѣдношната тишина скритомъ се леятъ куршуми и се почиства старо оръжие. Всичко това дълбоко се внедрява въ неговата отзивчива душа и го пропива въ безкрайна омраза къмъ турчина-угнетитель. Още повече се усилва тази омраза, когато презъ руско-турската война най-близкитѣ му: баща, дѣдо и чичо, заедно съ още хиляди и хиляди наши съграждани и селяни отъ околността, станаха жертва на турската свирепость.

Останалъ сиракъ, Иванъ бива отгледанъ отъ майка си — добра християнка — въ духъ на цѣломъдрие и вѣра въ Бога, която вѣра не го напустна и до последния му часъ. Кротъкъ, скроменъ и при това винаги веселъ, и още по-прилеженъ, отъ долнитѣ класове още на училището той става центъръ, около който се групирватъ повече отъ неговитѣ съученици.

Следъ успѣшно завършване на четвърти класъ въ родния си градъ, ние го виждаме въ Пловдивъ, гдето презъ 1888 год. завърши съ отличие реалния отдѣлъ на тамошната гимназия, а презъ 1888-1889 год., съ едва наболи мустаци, той е вече учителъ въ Ст.-Загорското

мъжко училище. Ала жаждата за наука не го съдържа тука. Съ приключването на учебната година той заминава за София и постъпва във физико-математическия отделик на тогавашното Висше училище, който отделик и завършва, като пръвъ между другаритъ си, презъ 1892 год. Но и съ това Гарвановъ не се задоволява. Ламтящъ за още по-голѣми знания, той отпътува за Виена, гдето, въ продължение на две години, слуша лекции по физика въ тмошния университетъ, като работи предимно въ лабораторията на професоръ Екснеръ. Следъ дълги изследвания върху вътрешното търкане на маслата, той напечатва въ изданията на Виенската академия на наукитъ своя наученъ трудъ подъ заглавие *über die innere Reibung in den Östen*.

Специализиралъ се тъй, Гарвановъ се връща на почивка презъ ваканцията на 1894 год. въ Ст.-Загора, съ надежда да бжде назначенъ асистентъ по физика въ Висшето училище. Тъкмо по това време въ Ст.-Загора бѣхъ отишелъ и азъ да навестя близкитъ си. Помолень отъ учебния отделик на Екзархията да намѣря за Солунската мъжка гимназия единъ добре подготвенъ преподавателъ по физика, азъ използвахъ случая да предложа това мѣсто на Гарванова, ала той неохотно ме изслуша, понеже, както споменахъ, бѣ си наумилъ да се посвети на професура въ бждащия ни университетъ. При това азъ не преставахъ да го придумвамъ. На дълго му разказахъ за Солунъ и за Македония изобщо, изтъквахъ му нуждата отъ просвѣтени работници тамъ, както и ползата, която може да принесе съ своитъ знания за македонската младежъ и пр. и пр. Помня, че последниятъ ни разговоръ на тази тема се води презъ една прекрасна лѣтна нощъ. Отивахме да прекараме единъ день на Казанлъшкитъ минерални бани. Спирайки тукъ-тамъ по обляния отъ луната пѣтъ, ние съ наслада дишахме напоения съ аромата на хиляди горски цвѣта свежъ сръдногорски въздухъ. Устремилъ погледъ къмъ ясното небе, Гарвановъ ми сочеше разнитъ планети и съзвездия, разправяше ми съ увлѣчение тѣхната история, за неизмѣримитъ пространства що дѣлятъ тъй малката въ сравнение съ много отъ тѣхъ наша земя, възхичаваше се и пакъ разправяше. Когато му казахъ, че

надъ Солунъ небето е още по-ясно, че милиардитѣ свѣтила по него изглеждатъ още по-блѣстящи и по-величествени, но че тамошнитѣ наши братя не се радватъ като насъ на свобода и човѣшки правдини, той внезапно се обърна къмъ менъ съ думитѣ: „Слушай, заедно ще вървимъ въ Македония!“ И наистина, следъ нѣкой день ние заедно заминахме за Солунъ. Раздѣлата на Гарвановъ съ старата му майка бѣ мѣчителна. Като да предчувствувахе трагичния край на своя любимъ синъ, бедната жена не можеше да удържи сълзитѣ си, молейки го да не я напуша. Ала Гарвановъ бѣ човѣкъ съ желѣзна воля. Вземаше ли веднажъ едно решение, връщане за него нѣмаше. Това знаеше най-добре майка му и затова не ѝ оставаше нищо друго освенъ да се помири съ съдбата си. Винаги кога ми дойдатъ на ума тѣзи минути, азъ се питамъ дали сторихъ добре, като отдалечихъ Гарвановъ отъ професорската катедра и отъ семейното му огнище. Дали той съ своитѣ несъмнени дарби нѣмаше да бѣде по-полезенъ на строго научно поприще? И все пакъ се утешавамъ съ мисълта, че интензивната дейностъ, която този честенъ труженикъ разви презъ дълги години въ Македония и като учителъ и особено като неустрашимъ революционеръ, не бѣ по-малко ползотворна. Защото Гарвановъ работи съ жаръ и съ вѣрвата на апостолъ, готовъ да сложи кости за родното ни дѣло. Като днесъ помня, че когато на пѣтъ отъ Нишъ за Солунъ навлѣзохме въ плодородното Овче поле, отдето ясно се виждатъ очертанията на импозантната Шаръ планина, Гарвановъ очарованъ отъ гледката, тихо промълви: „За тази земя заслужава човѣкъ да жертвува и живота си!“

Все пакъ, за революционерство на умъ не му идваше. Той зае своитѣ часове по физика и по други нѣкои математически предмети, и се предаде всецѣло на учителската си професия. Завеждаше и метеорологическата станция при гимназията. Равнодушенъ отъ началото къмъ развиващитѣ се борби между членоветѣ на съществуващата вече по онова време Вътрешна организация и хората на така наречената „черковна партия“, Гарвановъ, благодарение на непосредствения си контактъ съ тия срѣди, лека полека започва да проявява известенъ

интересъ къмъ онова, що ставаше около му. Ала пакъ гледа да се държи на страна, особено отъ по-крайнитѣ елементи, считайки, че е още рано да се работи за възстание. Споредъ искреното негово убеждение, повдигането на народа съ орѣжие въ рѣка противъ тиранията трѣбваше да се подготви преди всичко чрезъ дълга културна дейность. За това и на първо време симпатии-тѣ му клонятъ повече къмъ директора на мъжката гимназия М. К. Сарафовъ, къмъ когото доста враждебно се отнасяха вече хората на комитета, въ чиито срѣди съ голѣма популярность се ползуваше Константинъ Величковъ, макаръ самъ той да не се занимаваше съ комитетски работи.

По това време — 1896 год. — въ Солунъ идва като инспекторъ Даме Груевъ, личенъ приятель на Гарвановъ отъ Висшето училище. При единъ разговоръ насаме, Груевъ, безъ да го посвети въ своята революционна дейность, направо запитва Гарванова, дали е готовъ да мре за Македония. Последниятъ, обаче, не отричайки нуждата да се организира населението, се обявява партизанитѣ на последователнитѣ етапи. Нѣщо повече. Той решително застава противъ всички ония членове на комитета и тѣхнитѣ съратници, които насаждатъ революционнитѣ идеи между ученицитѣ и ги бунтуватъ, отклонявайки ги отъ тѣхнитѣ занятия. Но ето, че съ течение на времето и Гарвановъ еволюира. Отзивчивъ на народнитѣ патила и копнежи за свободенъ животъ, той постепенно се приближава къмъ ония, които мислятъ, че е минало времето на Екзарха и че е настѣпило онова на Караджата. И все пакъ, той е още противъ голѣмитѣ скокове, противъ крайнитѣ срѣдства за борба. За туй презъ 1898 год. основава въ Солунъ съ група свои съмишленици — между които Недѣлко Колушевъ, Атанасъ Наумовъ, Христо Тенчевъ и други — „Революционно братство“, съ клонове въ вътрешностьта. Целта на това братство бѣ да се коригиратъ дѣлата на Вътрешната организация и да действува въобщо така, че да се не бърза съ избухването на революцията. Народътъ трѣбваше предварително добре да се организира, трѣбваше да се готвятъ нуждитѣ материални срѣдства, като орѣжие и пр., но не биваше да се правятъ

интересъ къмъ онова, що ставаше около му. Ала пакъ гледа да се държи на страна, особено отъ по-крайнитѣ елементи, считайки, че е още рано да се работи за възстание. Споредъ искреното негово убеждение, повдигането на народа съ орѣжие въ рѣка противъ тиранията трѣбваше да се подготви преди всичко чрезъ дълга културна дейность. За това и на първо време симпатии-тѣ му клонятъ повече къмъ директора на мъжката гимназия М. К. Сарафовъ, къмъ когото доста враждебно се отнасяха вече хората на комитета, въ чиито срѣди съ голѣма популярность се ползуваше Константинъ Величковъ, макаръ самъ той да не се занимаваше съ комитетски работи.

По това време — 1896 год. — въ Солунъ идва като инспекторъ Даме Груевъ, личенъ приятель на Гарвановъ отъ Висшето училище. При единъ разговоръ насаме, Груевъ, безъ да го посвети въ своята революционна дейность, направо запитва Гарванова, дали е готовъ да мре за Македония. Последниятъ, обаче, не отричайки нуждата да се организира населението, се обявява партизанинъ на последователнитѣ етапи. Нѣщо повече. Той решително застава противъ всички ония членове на комитета и тѣхнитѣ съратници, които насаждатъ революционнитѣ идеи между ученицитѣ и ги бунтуватъ, отклонявайки ги отъ тѣхнитѣ занятия. Но ето, че съ течение на времето и Гарвановъ еволюира. Отзивчивъ на народнитѣ патила и копнежи за свободенъ животъ, той постепенно се приближава къмъ ония, които мислятъ, че е минало времето на Екзарха и че е настѣпило онова на Караджата. И все пакъ, той е още противъ голѣмитѣ скокове, противъ крайнитѣ срѣдства за борба. За туй презъ 1898 год. основава въ Солунъ съ група свои съмишленици — между които Недѣлко Колушевъ, Атанасъ Наумовъ, Христо Тенчевъ и други — „Революционно братство“, съ клонове въ вътрешността. Целта на това братство бѣ да се коригиратъ дѣлата на Вътрешната организация и да действува въобщо така, че да се не бърза съ избухването на революцията. Народътъ трѣбваше предварително добре да се организира, трѣбваше да се готвятъ нуждитѣ материални срѣдства, като орѣжие и пр., но не биваше да се правятъ

преждевременни атентати и мѣстни макаръ възстания. За пропагандирането на тѣзи идеи се започва тайно издаване на специаленъ хектографиранъ вестникъ „Борба“, редактиранъ отъ самия Гарвановъ, Колушевъ, Наумова и Тенчева — до единъ и членове на управителното тѣло на Братството. Тази дейность на Братството, както, и самото му съществуване, срѣщатъ силно противодействие отъ страна на Вътрешната Организация, безрезервно подкрепена отъ Върховния комитетъ въ София, отявленъ врагъ на всѣки отцепникъ. При тия условия враждата между Братството и Вътрешната Организация расте и не предвещава добъръ край. Гарвановъ решително брани своитѣ позиции. По това време, а именно на 3 юний 1898 год., по внушение на сръбския агитаторъ Пейчиновичъ, въ бирарията на Коломбо подло биде убитъ отъ наемникъ-черногорецъ, Христо Гановъ отъ Плѣвенъ, учителъ по химия въ нашата гимназия. Гарвановъ, който случайно се намира сега въ поменатия локалъ, се спуща да отбрани приятеля си Христа, но самъ бива раненъ отъ неприятелитѣ съ кама въ ржкѣта и съ револверъ въ главата. Мимоходомъ казано, за тая си смѣлость той бѣ награденъ отъ князь Фердинанда.

Все около това време, въ Съръ бива раненъ и другъ Гарвановъ приятель — Атанасъ Наумовъ, но вече не отъ сърби, а отъ хора на противния на Братството лагеръ. Това силно възбужда Гарванова. Отношенията между него и близкитѣ му съмишленици — отъ една страна, и пѣргенцитѣ на Вътрешната Организация: Даме Груевъ, Христо Матовъ, Пере Тошеевъ, Иванъ Хаджи Николовъ — отъ друга, се влошаватъ до толкова, че на косъмъ остава да се дойде до взаимно изтрѣбление. Но за щастие разумътъ наддѣлява. За лично освѣтление и обяснение Гарвановъ заминава презъ 1900 год. за София. Тукъ той се срѣща съ мнозина наши държавници, отъ които остава горчиво разочарованъ. Всички до единъ по разни начини искали да използватъ революционното движение за лични партийни облаги. Срѣща се Гарвановъ и съ ржководителитѣ на Върховния Комитетъ, на които подробно излага и обяснява причинитѣ за създаване на Братството. Ала Борисъ Сарафовъ, чиито сим-

патии сж за Вътрешната Организация, настоятелно уещаваша Гарванова да се слѣятъ дветѣ революционни тѣла. И успѣва да го разколебае.

Отъ София Гарвановъ отпѣтува за Солунъ презъ Цариградъ. Главната му цель е да се види съ Негово Блаженство. Колкото и да симпатизира, обаче, на Братството, Екзархътъ не иска да вземе страна. Задоволява се само да препорѣча миръ и дружна работа на културна почва. Споредъ него Македония се нуждае отъ повече владици и по-голъма интелигенция. Въ туй направление главно трѣбва да се работи.

Но тия съвети на Негово Блаженство не задоволяватъ вече Гарванова. Той се връща въ Солунъ, дето презъ септемврий сжщата година — 1900 год. отъ София пристига офицерътъ Камбуровъ, натоваренъ отъ Борисъ Сарафовъ да действува за помирение на враждуващитѣ два лагера.

Следъ известни преговори, най-после Гарвановъ и другаритѣ му решаватъ да се разтури Братството и всичкитѣ му членове да минатъ въ редоветѣ на Вътрешната Организация. На сжщата се предаватъ и всички материали: пушки, револвери, патрони.

На следната година, вследствие случайното убийство на Якимъ Игнатовъ отъ Гарванова, турскитѣ власти арестуватъ последния и го държатъ въ затвора 58 дена, до 28 юлий 1901 год. Презъ сжщата година сж арестувани и ржководителитѣ на Вътрешната Организация: д-ръ Христо Татарчевъ, Христо Матовъ и др. Тогава Гарвановъ застава на чело на тая организация и усилено започва да работи за подготовката на възстанието. И тъй, той, който отначало е по-скоро врагъ на революцията, сега се обявява не само нейнъ убеденъ партизанинъ, но и я ускорява. Въ първитѣ дни на янурий 1903 год., въ помѣщението на мъжката гимназия въ Солунъ бѣха свикани на конгресъ членоветѣ на Централния Комитетъ и делегатитѣ на Мкедония и Одринско. Гарвановъ бѣ избранъ за председателъ на конгреса. Следъ станалитѣ разисквания и съвѣщания, на 3 с. м. единодушно бѣ решено да се вдигне повсемѣстно възстание. Ала Гарвановъ не го дочака. Вследствие извършенитѣ атентати противъ Солунската банка и френския

параходъ „Гвадалквивиръ“ отъ една независима отъ Вж-грешната Организация група младежи, той бѣ заловенъ, осъденъ на 101 год. и откаранъ на заточение въ Акия — Мала-Азия. Но ето, че година следъ възстанието последва султанска амнистия. По застъпничеството на влиятелния старозагорецъ Шевкетъ бей, отъ тая амнистия се възползува и Гарвановъ. Осрободенъ, той се завръща въ България, и макаръ съ доста разклатено здраве, бива назначенъ за преподавателъ въ втора мъжка Софийска гимназия. И като учителъ, обаче, Гарвановъ не престава да се занимава съ македонското революционно дѣло, но тая негова дейность не бѣ по разбиранията на Санданиститѣ. И той и Борисъ Сарафовъ оѣха подозрени въ замисли вредни за дѣлото. До колкото ми е известно, по инициативата на Санданиститѣ се започнаха обяснения съ цель ужъ да се дойде до съгласие.

Дипломатически представителъ по онова време въ Атина, азъ бѣхъ повиканъ по служебна работа въ София, дето често се виждахъ съ Гарванова. Рано на 10 декемврий 1907 год. той ме намѣри въ стария хотелъ „Роялъ“ срещу Градската градина и ми каза, че сѣщия день, двама съ Сарафовъ, щѣли да иматъ среща съ Паница и че вѣрвали да се постигне споразумение. Понеже цѣлата тая работа ми изглеждаше нѣкакъ подозрителна, препорѣчахъ му да не бързатъ толкова и да избѣгнатъ въпросната среща. За жалость, обаче, не бѣхъ послушанъ. Късно презъ нощъта, едно македонче, прислужникъ въ хотела, дойде да ми обади, че Борисъ Сарафовъ и Иванъ Гарвановъ не били вече между живитѣ. И двамата по измамнически начинъ станали жертва на своитѣ врагове въ жилището на Сарафова. Когато пристигнахъ тамъ, заварихъ само два топли още трупа, две скѣпи жертви на братско взаимоизтрѣбление.

КРАТКИ БИОГРАФИЧНИ ДАННИ, НАПИСАНИ ОТЪ САМИЯ ГАРВАНОВЪ

(Извадки отъ книгата на професоръ Л. Милетичъ
„Спомени“)

Роденъ съмъ въ Ст.-Загора на 1869 год 23. декември. Родителитѣ ми бѣха отъ Ст.-Загора. Баща ми, Георги Ивановъ, бѣ убитъ въ руско-турската война, презъ време на войната. Той бѣше богатъ търговецъ. Следъ като Сюлейманъ паша превзе Ст.-Загора, на третия день тогава убиха дѣдо ми и чичо ми. Азъ, съ майка ми и по-малкия си братъ избѣгахме въ Габрово и Търново. Първоначалното образование получихъ въ Ст.-Загора до пети класъ. Тъкмо презъ това време на Съединението бѣхъ отишелъ въ Пловдивъ и се прекъсна обучението. Купихъ си царвули и отидохъ заедно съ другари ученици въ казармата за доброволецъ, но не ни приеха. Следъ това си отидохъ въ Ст.-Загора и то пешкомъ, за да видя, мога ли да вървя. До Чирпанъ — добре, но отъ Чирпанъ до Ст.-Загора много се уморихъ. До края на войната стояхъ въ Ст.-Загора, а следъ това продължихъ въ Пловдивъ Гимназията до края, матурирахъ (реалния отдѣлъ) въ Пловдивъ 1888 год. Следъ това учителствахъ една година въ Ст.-Загора, въ третокласното училище. Уволненъ отъ учителство, постъпихъ въ 1889 год. по физико-математика въ Висшето училище въ София и завършихъ три годишния курсъ въ 1892/3 год. Заминахъ въ Виена да се специализувамъ по физика; следвахъ две години въ университета. Работихъ въ кабинета на професоръ Екснеръ. Напечатахъ съчинение „Върху вътрешното търкане въ маслата“. Бѣхъ правилъ опити съ седемъ различни масла. Печатана е тази моя работа въ изданията на Виенската академия на наукитѣ. Работихъ 1½ година. Главниятъ въпросъ на темата е, какъ зависи коефициентътъ на търкането отъ температурата и естеството на маслото. Отъ Виена се върнахъ

въ Ст.-Загора. Тамъ бѣше Андрея Тошевъ, който се бѣше върналъ отъ Солунъ. Готвѣхъ се за асистентъ по математика въ Висшето училище. Но понеже въпросътъ още не бѣше разрешенъ, а Тошевъ ме надумваше да отида въ Солунъ, гдето имало нужда отъ учителъ по физика, попитахъ господинъ Емануилъ Ивановъ, своя бившъ професоръ въ Висшето училище за съветъ. Азъ най-добре бѣхъ свършилъ по математика. Ивановъ ми каза да отида, понеже въпросътъ за асистентството още не е разрешенъ. Склонихъ, защото въ Солунъ ми се видѣ службата по сигурна. По революционнитѣ работи още нищо не знаехъ. Надѣвахъ се, че въ Македония ще има поле за работа. Пѣтувахъ съ Тошева. Установихъ се въ Солунъ. Паднаха ми се часове по аритметика въ всички класове на мъжката гимназия. Завеждахъ и метеорологическата станция, която току-що бѣ основана отъ предшестреника ми г. Владимиръ Дяковичъ. Това бѣше на 1894/5 уч. година. Презъ първата година азъ стояхъ на страна отъ всичко друго, занимавахъ се съ чисто училищна работа. Знаехъ, че въ Княжеството има „комитетъ“, но за вѣтре въ Македония не знаехъ да има комитетъ. Директоръ на гимназията бѣше Михаилъ Сарафовъ. Презъ третата ми година (1896/97) дойде въ Солунъ Дамянъ Груевъ въ качеството на инспекторъ. Бѣхме съ него съученици въ Висшето училище. Още като студентъ азъ дружахъ съ Дамяна, и тогава още сме се разправяли по македонския въпросъ. Не знаяхъ що работи. Азъ се намирахъ подъ влиянието на онова течение, което директора Сарафовъ създаваше въ гимназията: нищо да не се предприема противъ турцитѣ, засилване на екзархията, борба противъ униятитѣ. На следната година азъ бѣхъ надзирателъ на пансиона, и тогава се откри, че Груевъ работи между ученицитѣ. Уловихъ веднажъ Мурджева съ 10 броя отъ в. „Право“, издаванъ отъ Наумова, че ги внася въ пансиона. Дамянъ литографираше единъ вестникъ. Той покани и мене и Мирчева да вземемъ участие въ борбата, но не ясно. Рече ми веднажъ: „Готовъ ли си да мрешъ за Македония?“ Азъ и Мирчевъ бѣхме малко въ конфликтъ съ работницитѣ на комитета, главно защото работѣха съ ученицитѣ отъ трети до седми класъ, следствие на което, ученицитѣ

станаха разгащени. Азъ не взехъ сериозно думитѣ на Даме и на шега му отгворорихъ.

Между ученицитѣ, инспирирани отъ вѣнъ, се захва-
наха недоволства главно противъ директора Сарафовъ,
у когото виждаха човѣкъ, който пречи на тѣхнитѣ до-
могвания. Сарафовъ е знаелъ, какво се пропагандира.
Вследствие тия гонения между хората на комитета и Са-
рафовъ, излѣзе дори една брошура „Стамболовщината
въ Македония“, отъ Попъ-Арсовъ, Татарчевъ и др. По-
следната година на Сарафава, между ученицитѣ имаше
група, която бѣше недоволна отъ режима на Сарафова
— недоволни бѣха отъ дисциплината, отъ натиска да се
занимаватъ само съ училищни работи. Това недоволство
ученицитѣ за пръвъ пѣтъ демонстративно го показаха
на празника на „карнавала“.

Следъ това на следната година Сарафовъ си отиде,
контрактътъ му се бѣ свършилъ. Атанасъ Наумовъ бѣ-
ше назначевъ за директоръ на девическата гимназия и
управляющъ мѣжката. Това бѣше една грѣшка отъ глав-
ния инспекторъ на екзархията, защото ученицитѣ, под-
стрекавани отъ Гьорчето Петровъ отъ комитета, бѣха
противъ Наумова и се бунтуваха. Тѣ не мирясаха, до-
като Наумовъ не си поднесе оставката.

Гьорче Петровъ бѣше просто прикомандированъ
къмъ гимназията, имаше само 2-3 часа по отечествена
география. Ученицитѣ искаха Гьорче да остане вмѣсто
Наумова. Гьорче е гонилъ целта да се отстрани Наумовъ
и да се завземе училището отъ хора на комитета. Следъ
продължителни разправии, презъ месецъ мартъ 1897/98
уч. год. учители и граждани направихме 3-4 заседания,
въ които се разискваше, до кѣде може да ни изведе пѣ-
тя, по който е тръгналъ комитетътъ. Черковната партия
въ това време схващаше, че комитетскиятъ въпросъ се
представлява отъ група хора, които подъ идеала за
освободителното дѣло гледатъ да се възползуватъ за
себе си. Въ тая партия и азъ случайно бѣхъ попадналъ.
Навсѣкжде въ провинцията се раздѣляха учители и
граждани на две течения.

Революционната идея още не бѣше избистрена,
още умоветѣ блуждаеха. Събирането на пари по на-
силственъ начинъ бѣше започнало да си пробива пѣтъ.

Дори децата се задигаха (грабеха) само да се извадят повече пари. Така бива грабнато детето на Весови отъ Велесъ, отъ самия учителъ, Парнаровъ. Той взима детето ужъ на разходка, явяватъ се двама-трима въоръжени и ги плъбняватъ. Весовци дадоха 200 лири. Това е станало по решение на комитета. Турцитѣ ги заловиха и Парнаровъ лежа 5 години въ затвора.

Всички тия обстоятелства възбудиха съмнението, че паритѣ се злоупотрѣбватъ. Туй възбуди по-въздържанитѣ елементи да се сгрупиратъ и пакъ подъ булото на освободителното дѣло да се обединятъ повечко хора, за да се отбие комитетътъ отъ лошия пѣтъ, по който вървѣше. И така се конституира едно „Революционно братство“, въ което влизаха 14 души като основателни членове (1898 год.).

II

Азъ бѣхъ председателъ на Революционното братство. Членоветѣ на управителното тѣло — 7 души — бѣха: Хр. Тенчевъ (учителъ, родомъ отъ Кукушъ, свършилъ висшето училище по математика), Иосифъ Кандовъ, банкиринъ (отъ Прилепъ); Димитъръ Мирчевъ (филологъ, родомъ отъ Прилепъ), Дѣлчо Колушевъ, Атанасъ Наумовъ и Хр. Гановъ. Има уставъ на братството у Колушева. Основателнитѣ членове трѣбваше да се прѣснатъ по провинцията, да основатъ клонове. Целта бѣше да се отбрие комитетътъ отъ лошия пѣтъ и да се избѣгне прибързането съ революцията, за която ние смѣтахме, че още е преждевременна, като мислѣхме, че революцията наистина скоро ще избухне. После се видѣ, че не е било мислено така отъ всички. Първоначалнитѣ срѣдства на братството бѣха по 5 лири отъ основателнитѣ членове и доброволни пожертвувания отъ мнозина граждани.

На първа рѣка издавахме хектографиранъ вестникъ „Борба“. Поръчахме и печатни букви за 600 франка, за да основемъ тайна печатница. Тога не стана, и буквитѣ останаха въ моя кабинетъ. Повече отъ половината ги стопихъ. Отъ вестника излѣзоха 7-8 броя. Въ вестника не се агитираше противъ комитета, а се агитираше самостоятелно, и то въ духъ, че трѣбва хората да се орга-

низиратъ за борба. Въ списването на вестника вземаха участие Колушевъ, Наумовъ, Тенчевъ и само отъ части и азъ. Хектографираше се съ мораво мастило на обикновентъ фолио-форматъ, канцеларска хартия.

Образуваха се и дружини между ученицитѣ отъ V класъ нагоре. Агитираше между тѣхъ покойниятъ Търпенъ Марковъ и другъ единъ, пакъ ученикъ.

Въ провинцията се основа клонъ въ Прилепъ, въ Ахъръ — Челебийско, — подъ рѣководството на Тошева, главенъ учителъ въ Устово, родомъ прилепчанецъ. Колушевъ биде делегиранъ въ София да се споразумѣе съ председателя на Върховния комитетъ. Йосифъ Ковачевъ. Макаръ, че представителтъ на Централния комитетъ въ София, пакъ Върх. комитетъ не се съгласи да работи съ насъ, като се е боялъ, види се отъ разцепление. Колушевъ се върна и донесе печатъ на братството, направенъ въ София. Шоповъ като агентъ. представителъ на българското правителство въ Солунъ, нищо не знаеше за братството. Колушевъ още бѣше учителъ. Станишевъ отъ Върховния комитетъ писа едно писмо на Тенчева, въ което го молѣше да не се раздвояваме. Продължихме агитацията вѣтре. Въ това време, на 3 юний, стана убийството на Ганова въ Солунъ, при което нѣколко отъ нашитѣ хора, неволно се намѣсиха. Лейчиновски бѣше въ лоши отношения съ Гановъ. Гановъ бѣше родомъ отъ Плъвенъ, младъ човѣкъ, свършилъ по химия въ Швейцария. За убийството на Гановъ, между другото може да се чете въ в. „Миръ“, 1898 год., дето е печатано изложение отъ мене до Екзарха, какъ е станало събитието. Въ тоя случай и азъ бидохъ раненъ въ рѣката съ кама и въ главата съ револверъ. Поради държанието ми при тая печална случка, азъ бидохъ отпосле награденъ съ орденъ отъ княза.

Убийството на Ганова повдигна нашето братство въ очитѣ на хората. Знаеше се, че ние съществуваме като отдѣлна организация и че тия хора мѣжки сѣ се борили въ защита на Ганова.

По поводъ на събитието, получихъ едно писмо отъ Матова отъ Скопие, гдето той бѣше районенъ началникъ на вѣтрешната организация и отъ Пешкова, би-

толски районенъ началникъ. А Хаджи Николовъ още презъ нощта ме придружаваше да ме отведатъ въ болницата. И Татарчевъ си предложи услугитъ да ме лѣкува безплатно.

Ние решихме тогава да накажемъ Пейчиновски.

Въ това време, Върховния комитетъ въ София на чело съ Йосифъ Ковачевъ, почна да кореспондира съ насъ. На 1 май азъ получихъ 100 екземпляра отъ едно окръжно, насочено противъ сръбската пропаганда въ Македония. Като прѣснахме окръжното между населението, това ни повдигна въ очитъ на хората, защото всички по първи хора копнѣха да работимъ въ съгласие съ България, но не знаеха какъ.

Съ това борбата между братството и централния комитетъ се изостри много и отъ дветъ страни се замисляха нападения, за да се отърватъ еднитъ отъ другитъ. Бѣхме въ съвсемъ обтегнати отношения. Бѣхме решени да продължаваме борбата до край, но ни спъваше мисълта, че взаимното изтрѣбление ще има изобщо лоши следствия. Обстоятелството, че Наумовъ не ни послуша да остане въ страната, ни разочарова. Бѣше получилъ заповѣдь отъ Ц. К. за това.

Тогавя ме изпратиха въ София да изуча въпроса, дали е въ полза на работата да продължаваме и ще ли намѣримъ поддръжка било въ обществото, било у правителството, било въ Екзархията. Азъ се срещнахъ съ Рачо Петровъ въ 1900 година. Рзхождайки се покрай градината, около часъ и половина говорихъ съ него. Питяхъ го, не му ли се вижда, че бързатъ съ революцията и че поддръжката, която се дава на нашитъ противници, ще я ускори или може би ще я направи невъзможна. Той ми отговори, че е желателно да се споразумѣемъ и да вървимъ по единъ пѣтъ. Питяхъ го, не мисли ли, че ако се усили организацията, ще докараме на България една гръцка война. Рачо отговори: Азъ не се боя отъ това. Следъ това отидохъ при Стоилова, отъ когото искахъ да си обясня, дали правителството поддържа централния комитетъ. Той категорически отказа, като ми посочи едно окръжно, което азъ знаехъ, до агентитъ, въ което се казваше за членовѣтъ на Ц. К., че ако стѣпятъ на българска земя, ще бждатъ затворени. Той ми

каза още, че има силни доказателства, какво Гьорчо се намиралъ въ връзка съ турското комисарство. „Обаче“, прибави, „много е възможно, да го прави това по нѣкои висши организационни съображения“. Излѣзохъ съ убеждение, че отъ народняшката партия нищо не можемъ да очакваме. Отидохъ при Радославова и забелязахъ, че той искаше повече да купува отъ менъ, отколкото да ми посочи пѣтъ, какъ да излѣземъ отъ безизходното положение.

Най-сетне бѣхъ поканенъ отъ Борисъ Сарафовъ да се срѣцнемъ по напредъ съ Горчето и следъ това да отида въ комитета, за да туря край на неразбиранията. Съ Гьорче не приемахъ да говоря, но отидохъ въ комитета, на който въ пълненъ съставъ азъ изложихъ причинитѣ, защо сме образували братството и мотивитѣ за сѣществуването му. Посочихъ на единъ рапортъ, дълъгъ и широкъ, пратенъ отъ братството до конгреса, който избра Сарафова. Въ тоя рапортъ (сега е въ архивата на върх. комитетъ) се указаха всички причини, поради които трѣбваше да се основе братството. Тѣ ми обещаха да се направи всичко, да може да се постигне съгласие помежду ни и даже сила щѣли да употребятъ, ако стане нужда.

Следъ това азъ заминахъ за Ст.-Загора (презъ юлий месецъ 1900 година). По пѣтя срещнахъ нашия пунктъвъ началникъ на Ахърчелебийско, учителя Иванъ Славовъ, който стоеше въ Чепеларе. Раззбрахъ, че той се е разколебалъ въ полза на Ц. К. Въ Ст.-Загора дойде Павелъ Геннадиевъ, срещнахме се въ хотелъ „Звезда“. Той се задоволи само съ туй, че ме убеждаваше, че трѣбва да се помиримъ, че той и Сарафовъ ще направятъ всичко, за да стане това, като прибави, да му позволя да заеме Чепеларския пунктъ. Отговорихъ му, че докогато не стане съглашението, това е невъзможно, и въ случай, че го заеме, ще го считамъ, че на сила го е заелъ. (Имаше тамъ складъ съ 40-50 пушки кримкови и револвери).

III.

Телеграфически ме повика екзархията въ Цариградъ. На два пѣти говорихъ съ екзарха. Той нито одобряваше действията на Ц. К., нито се чувствувахе си-

лень да се бори съ него, като се оправдаваше, че Ц. К. билъ подържанъ отъ правителството и отъ княза. Съществуването на братството, като че ли не бѣше неприятно на екзарха, но той бѣше слабъ да му укаже каквото и да е съдействие. Екзархътъ самъ се лъжеше, че скоро щѣлъ да се разбере съ правителството, за да вземе мѣрки противъ него. Чиновниците отъ екзархията имаха по-голъмо желание да подкрепятъ братството, особено Селджобалиевъ. Даже когато стана дума за пари, казаха, че може да се направи нѣщо въ това отношение. Излѣзохъ съ убеждението, че екзархията нѣма никъвъ планъ за своята дейность въ Македония. Даже при единъ разговоръ въ семинарията, като го запитахъ: „Ваше Блаженство, какъвъ е билъ и какъвъ ще бѣде планътъ ви на работата въ Македония?“, той отговори: „Да имаме повече владици и да нафърляме повече интелигенция въ страната, та тя сама да си решава въпроса“. Азъ се върнахъ въ Солунъ убеденъ, че ако трѣбва да продължимъ борбата, трѣбва да се облягаме на себе си само.

Направихме едно събрание въ Солунъ, въ което азъ изложихъ всичко що бѣхъ научилъ въ България и въ Цариградъ. Имаше гласове да се боримъ до край и да измремъ. Ако не друго, смѣтаха, че съ това ще заинтересуваме българското общество. Но имаше и други, които казваха, че единството е по-добро и кривиятъ пѣтъ на централния комитетъ е за предпочитане отъ разногласието. Решихме да чакаме пратеника на Сарафова, за да действа за помирение. Сарафовъ ми бѣше обещалъ, че ще прати човѣкъ. Доиде презъ септемврий 1900 год. Камбуровъ, офицеръ отъ русчужкия гарнизонъ. Той бѣше дошелъ подъ псевдонимъ и бѣше слѣзълъ на хотелъ „Партенонъ“. Той се срѣщна отдѣлно съ мене и присѣтствува сетне на събранията ни, въ които разисквахме при какви условия можемъ да се помиримъ. Също направи и съ Ц. К. Следъ една недѣля на септемврий 1900 г., ние предложихме следнитѣ условия: ние оставаме прости работници на Организацията, но одного отъ насъ, когото ще избератъ централиститѣ, ще поставятъ въ Ц. К., а другиго — въ мѣстния, райсоненъ комитетъ. Всичко що имаме, предава се на Ц.

К. Отъ своя страна, централния комитетъ прибави още едно условие, че ние не само трѣбва да се откажемъ отъ „Благотворителното братство“, което бѣше основано да се подържатъ беднитѣ ученици, противъ гръцката и сръбската пропаганда, но и да действуваме да се разцепи. Това бѣше тежко и унизително условие. Не го приехме. Само приехме да се откажемъ отъ това братство. Състави се и протоколъ, подпечатанъ съ двата печата. Следъ две недѣли опредѣлиха Йосифъ Кондова за членъ на Ц. К., знайки, че е негоденъ за работа, а мене — за членъ на мѣстния комитетъ. Мнението на Сарафовия делегатъ бѣше: „Виждамъ бѣ братя, че сте прави въ всичко, но вие сте по-умни да разберете, че съгласието трѣбва да стане. Азъ ви обещавамъ, че ние отгоре ще дирижираме всички и че нѣма да ставатъ никакви глупости по-нататкъ“.

Азъ издадохъ окръжно до всички наши хора, въ което, като излагахъ причинитѣ на станалото съглашение, ги молихъ въ заключение да подадатъ рѣка на бившитѣ си противници, за да работимъ заедно. Пере Тошевъ наново ни закълна като членове на вътрешната организация. Отвсѣкъде наклоннитѣ за работа хора се съгласиха, само Кочо Аврамовъ и Чакърровъ останаха на своето гледище.

IV.

До къщата на Ризовъ, живѣеше контрабандистътъ на оръжие Франсоа Циклоуна, английски поданикъ. Чрезъ него искахме да набавимъ револвери за районитѣ. На 1 юний, азъ и Якимъ Игнатиевъ отидохме въ къщата на Ризова да прегледаме револверитѣ. Току що седнахме на канапето, Ризовъ стана отъ масата си, както си пишеше и ми подаде два револвера, които азъ гледахъ единъ день по напредъ. Ризовъ бѣ напълнилъ единия, за да го опита, безъ да зная това. Азъ вземахъ револвера, запънахъ го и подавайки го на Якима съ думитѣ „гледай какъвъ добъръ револверъ“, той посегна съ лѣвата си рѣка и при едно невнимателно опъване, револверътъ изгърмѣ, та презъ моята рѣка куршума удари Якима право въ сърдцето, — и той на мѣсто умрѣ. Фатална случка! Очистихме стаята отъ патронитѣ и ре-

волверитѣ, що бѣха въ стаята. Отъ убития капка кръвъ не потече, макаръ, че куршумътъ прониза тѣлото му. Не знаехме дали е живъ или умрѣлъ — отпредъ не се виждаше. Д-ръ Христовичъ дойде и констатира, че Игнатиевъ е умрѣлъ. Ризовъ отиде у дома ми да събщи да прибератъ всички компрометирующа книга, които ги държахъ на едно мѣсто. Гавазинътъ отъ гимназията, който бѣше узналъ отъ Христовича, събщилъ Мартинову, да спаси книжата на Игнатиева и своитѣ. Следъ това Ризовъ събщи на полицията, че въ неговата стая станала такава и такава случка. Комисарътъ, който дойде, веднага ни затвори. И при изследването се мъчеха да изкаратъ Ризова за убиецъ, понеже и азъ бѣхъ раненъ. При изследването се съгласихме да кажемъ, че револверътъ е мой и че когато сме го разглеждали съ Игнатиева, се опъналъ и ударилъ него и мене. Застѣпничеството на влиятелни хора, телеграмата на бащата на Игнатиева, че ние сме му приятели, помогнаха, та ни освободиха следъ 56 дена затворъ (28 юлий).

